

Mit is akart Jézus Isten Országá címén csinálni?

0.1

Lehet erről írunk – 50 éves ifjúságunkban – hat vastag kötetet, s lehet harminc-negyven évvel később összpontosítani figyelmünket Jézus egyetlen mondatára, amelyet tanítványainak mond a Máté-féle Hegyibeszéd során: *Ahogy szeretnék, hogy bánjanak veletek az emberek, úgy bánjatok ti is velük, mert ez a TÖRVÉNY ÉS A PRÓFÉTÁK* (Mt 7,12); Csia Lajos értelmezése szerint: mert ez az, amit a törvény és a próféták kívánnak.

0.2

Három kérdés adódik ma számomra e Máté megörökítette szöveg hallatán:

- 1./ Hogyan is szeretném, hogy bánjanak velem az emberek?
- 2./ Legalizálható ez a törekvés valami szentnek tekintett hagyománnyal?
- 3./ E célkitűzés megvalósításának milyen intézményi feltételei vannak?

0.3

A három kérdésre történeti válaszokat igyekszem adni. Mit felel ezekre

1. a Jézus előtti Izrael,
2. Jézus,
3. a korai kereszténység,
4. a Konstantin utáni kereszténység,
5. a felvilágosodás és a szocializmus,
6. a Bokor a maga félszázados története alapján, s végül
7. mit tud mondani a jelen sorok írója a kapott hatszor három, összesen 18 válasz után. (Mindenekelőtt azt, hogy e 18 válasz egyenként két percnél nem vehet többet igénybe, ha el akarom mondani, amit tudok mondani a jelen történelmi helyzetről.)

Jézus előtti Izrael

1.1

Az öt király pedig elmenekült, és elrejtőzött a makkédai barlangban... Józsue ezt mondta: gördítetek nagy köveket a barlang szájára, és rendeljétek oda embereket, hogy őrizzék őket. Ti pedig... üldöztétek ellenségeiteket... mert kezetekbe adta őket Istenetek, az Úr... Majd Józsue ezt mondta: Nyissátok ki a barlang száját, és hozzátok ide az öt királyt. Tegyétek lábatokat ezeknek a királyoknak a nyakára... Azután levágta őket Józsue, és felakasztotta őket öt fára. Ott maradtak egészen estig. Naplementekor bedobták őket a barlangba, s nagy köveket raktak a barlang szájára. Ott vannak ezek még ma is (Józsue 10, 16-27) A szerző számára nyilvánvaló, hogy Józsue nem óhajtott a kánaáni királyokkal úgy bánni, ahogyan azok kívánták volna, hogy bánjanak velük.

1.2

Fölkerekedett sátraiból a nép, hogy átkeljen a Jordánon. A papok vitték a szövetség ládáját a nép előtt... A Jordán medre pedig tele volt. Egyszerre csak megállt a felülről lefelé folyó víz, gátként feltornyosult. A Sós-tenger felé lefolyó víz pedig teljesen különvált. Így kelt át a nép Jerikóval szemben. (Józsue 3, 14-16). A szerző számára nyilvánvaló, hogy Isten Izraelt privilegizálása (és Izrael Istent kisajátítása) az a százszor szent hagyomány, amely szentesíti honfoglalási harcaikat. Nincs ebben semmi különös: Athén ugyanígy volt Pallas Athénével, csak nem ették olyan forrón a levest, illetve a hadi dicsőség helyett inkább filozófusok és drámaírók születtek körükben. Szókratészt természetesen ők is halálra ítélték.

1.3

Az Úr szövetségládáját vivő papok ott álltak szilárdan a Jordán száraz medrében. Egész Izrael átkelt, és mindaddig száraz volt a meder... (Józsue 3, 17). A szerző számára kétségtelen, hogy az uralkodó és harcoló Józsue egyértelműen legtöbbre becsült támogatói, szövetségesei a papok, akik a maguk részéről a szövetségláda cipelésével veszik ki részüket abból, hogy a kánaáni öt királyok az őket megillető helyre kerüljenek. Nincs ez másképpen a *Nibelungenlied*ben s a *Zalán futásában* sem. A trón és oltár szövetségével indul és folytatódik a történelem mind a mai napig.

Jézus

2.1

Következésképpen, kompromisszum nélkül vallotta a **reciprocitás** elvét: *ahogy magadnak, ugyanúgy a másoknak.* Fordítsuk le ezt terminust? Mondjuk kölcsönösségnek? Nem fejezi ki az elv lényegét. Inkább ezt mondja: nem vagy kivételezett! A tanítványoknak mosniuk kell egymás lábát. Az Ország munkásai közül senki sem kaphat többet, mint a többi: csak egy dénárt. Nincs mese: a kardnak akkor is a hüvelyben van a helye, ha magának Jézusnak, az Ország királyának, életét menthetné meg az a kard. Istennek mindegyik gyereke drága. Senkit sem lehet a sutba küldeni. Mindenki király a szívében, bár istállóban szült meg az anyám – mondomszabadon Gellért Oszkár után.

2.2

Jézus is legitimál, igazol, hátvédet keres magának és talál: *ez a törvény és a próféták, egy ióta nem vesztet el a törvényből, nem jöttem felbontani, hanem beteljesíteni* (Mt 7,12; 5,17-18). De ez a legitimálás nem azonos a

zsidók részéről történő legitimációval, mert Jézus számára ez a törvény és a próféták csak levezetett és nem abszolút tekintély: *mondattott a régieknek én pedig mondom nektek* (Mt 5,21), és ami pedig őt illeti, az *az én kenyérem, hogy tegyem annak az akaratát, aki küldött engem, a mennyei Atya* (Jn 4,34; 6,40). Ezzel fölibe emeli magát minden tekintélynek. De ezzel nem adományoz kiváltságot magának: mindenki számára lehetővé teszi ezt, mint az emberi természet egyetemes velejáróját: *Miért nem ítéletek ti magatok, hogy mi az istenektetsző* (Lk 12,57).

2.3

Ami pedig az Isten Országának intézményét illeti, nincsenek benne kiváltságos személyek és rétegek: papokról egyáltalában nem beszél. Tanítványokat toboroz, akiknek az a dolguk, hogy mindenkit tanítványokká formáljanak. Mintha a tanítványok azonosak lennének a Tizenkettővel, akik reggeltől estig és estétől reggeli együtt vannak Jézussal, tanulják tőle az *országtant*, s kapják tőle a megbízatást a kézzeláttartott gyógyításra, s annak a bejelentésére, hogy az Ország közel van. Csak ennyi a dolguk, s ezért közösségi ellátásban részesülnek. *Semmiben sincsen hiányuk* (Lk 22,35). Az otthon hagyott személyekért, házáért földért jutalmat kapnak; ebben a világban százannyi testvért, nővért, földet, házat – mindezt üldözésekkel együtt kapják, a jövő világban pedig örök életet (Mk 10,17-31),

A korai keresztények

3.1

Biztos róluk, hogy tudták: oda kell adni az életüket, és senkitől sem vehetik azt el – a vértanúk egyháza voltak és annak, hogy *Nem harcolhatunk!* Biztos róluk, hogy tudták: mindannyian testvérek – a gazdag a szegénynek, a rabszolgatartó a rabszolgának. Ha valaki erről megfélekedett, akkor sikítottak; ilyen sikítás Jakab levele is, sőt az 1Kor is: *az egyik éhezik, a másik pedig megrészegedik* (11,21). De biztosan nem tudták, hogy nem szabad gazdagoknak lenniük; azaz azt hitték, hogy gazdagnak lenni azért szabad: nyugodtan voltak rabszolgatartók is, s a második század végén Alexandriai Szent Kelemen megírja menlevelét a gazdagok számára: *Tis ploutos sódzómenos? (Melyik gazdag üdvözülni?)* Bizonytalanok voltak abban, hogy Isten tud-e üdvözíteni bennünket erkölcsi teljesítményeink alapján, vagy okvetlenül kell hozzá a kereszttség is, és abban is, hogy vajon a kereszttség önmagában nem elég-e az üdvösséghez. E bizonytalankodásukkal elbizonytalanodtak a személyt nem válogató Istenben és annak országában. Nem akarják érteni a keresztényeket körülvevő pogány világ őket üldöző értetlenségét. Tertullianus álmodozik egy derék római császárról, aki majd megbecsüli a keresztényeket, s *a negyedik század eleji keresztények térden állva imádkoztak a konstantíni fordulatért* – pontosabb információk hiányában egyelőre Kamarás István szíves magán közlése alapján.

3.2

Ami a legitimációt illeti? Ábrahám, Mózes és Jézus Isten, ill. Jézus, a Szentháromság második személye tanúskodik mellettük. Ami pedig a zsinagógát illeti, az nem legitimálja a keresztényeket: a zsinagóga elveti őket, ők pedig a zsinagógát. Juszminosznál megjelenik az egész keresztény gondolatvilág filozófiai igazolásának az igénye és kísérlete: az, hogy a merő ész, ill. a lelkiismeret szavát követik, ahogy csirában Pálnál is megtaláltuk ezt (a Róm. 2. fejeztében).

3.3

Kísérője van Péternek is (a felesége meg Márk), Pálnak is (nem is kevés: Timóteus, Titus, Lukács, stb.). Minden bizonnyal az utánuk következő vándortanítóknak is, de Tizenkettővé senki sem formálta kísérőit, bár ha kísérték őket, alighanem közös volt a feladat s az ellátás is – *ki katonáskodik a maga zsoldján?* (1Kor 9,7); s ennyiben követhették a jézusi mintát De csak az evangéliumokban s néhányszor az Ap. Csel-ben fordul elő a *tanítvány* szó. Az *ország* szó is eltűnőben. Az utóbbit leváltó *egyház* funkcionáriusait jelölő *apostol, tanító* stb szavak közül kiemelkedik a *presbytér* és az *episkopos* (a pap és a püspök) amelyek az egyház társadalmának választott és a nép által elmozdítható vezetőit jelölik.

A Konstantin császár utáni keresztények

4.1

Az eretnekeknek nincs joguk az élethez. Az arianusok körében meg kell halniok a katolikusoknak-ortodoxoknak, emezek körében pedig az arianusoknak. Idők folyamán eretnekeknek bizonyulnak az albiak, a bogumilek, majd Hutter Jakab testvérei. Másfelől pedig a mórok, a zsidók, a boszorkányok, az amerikai bennszülöttek s a vallásháborúk legyilkoltjai. A filozófusok közül Giordano Bruno. Problematikus, hogy jogosult-e az első három századról mint a vértanúk koráról beszélni. Ha ugyanis az utána következő durván másfél ezer évben (a felvilágosodás koráig) több embert gyilkoltunk le, mint amennyit legyilkoltak az első három században a keresztények közül – s úgy tetszik, számuk nagyon sokszorosán meghaladja az első három század vértanúinak a számát –, akkor illenék sürgősen módosítani a korábbi korszaknevet! Erre: *amikor még a keresztényeket gyilkolták, s nem indult be az igazi nagy üzem: a keresztények által elkövetett gyilkosságoké.*

A mindezeket a gyilkosságokat levezénylő hatalom nem az ördögé vagy a Sátáné, hanem az Isten kegyelméből való királyoké, akiknek társadalmi rendjében a főpapok foglalják az első helyet, a főurak a másodikat. Ők a társadalom leggazdagabbjai. Az 1514-ben levert magyar parasztlázadás mutatja, hogy a

jobbágyok tehetetlenek papjaik és uraik velük bánási módjával szemben, amelyet nem a jézusi reciprocitás határoz meg. Csak a véres forradalmi erőszakban lehet reményük. Az egyház rendre mindenütt az utolsó pillanatig ragaszkodik a feudális elnyomás eszközéhez: a nagybirtokhoz. Kerkai Jenőnek még 1940-ben is ezt mondják – jó palócúl – az egri aulában: *egy hántot sem!* A vörös hadsereg intézte el a feudális rend e végmaradványát 1945-ben. E másfél ezer esztendőnek nem volt már szüksége Alexandriai Sz. Kelelemen megnyugtatóására sem. Csak az istentelenek: a felvilágosultak s a szocialisták nyugtalanították a kedélyeket azzal, hogy a magántulajdon – *lopás*. Az ő műveiket olvasni azonban kiközösítéssel járt.

4.2

A legitímációért nem mentünk olyan messzire, mint elődeink. E rendnek legitímálója Isten és Jézus Krisztus akaratóból a kereszténység legfőbb papja, a római püspök. Tévedhetetlenül tudja az igazat és a helyeset: a hit és erkölcs dolgában tévedhetetlen. Aki ezt kétségbe vonja, az – eretnek. Amíg lehetőségünk volt rá, a kétségbe vonókat legyilkoltuk. Ma csak nem kaphatnak katolikus katedrát, mint Hans Küng Tübingenben.

4.3

Az egyház két osztályból álló társadalommá lett. A parancsolók és tanítók egyfelől, az engedelmeskedők és ament-mondó tanulók másfelől. E második csoport alkotja az egyház 999 ezreléket. Az első adja az egy ezreléket. A 999 ezreléknek nincs joga-módja beleszólni az egyház életébe, még abba sem, hogy kik alkossák az egy ezreléket. Nincs választó joga, se nyílt, se titkos. Engedelmeskedésre teremtette őt az isten. De még az egy ezreléket is arra teremtette. Mert a pápa mondja meg, hogy ki legyen a püspök, s a püspök mondja meg, hogy ki legyen a pap. S nincs helye a fellebbezésnek. Ha a papnak baja van a püspökével, fellebbezhet, de a pápa mindig a püspöknek ad igazat. Ha a püspöknek baja van a pápájával, fellebbezhet a pápához. A pápát választják. Az általa, a pápa által kijelölt személyek. Az egyháznak sikerült létrehoznia a világtörténelem legolajozottabban mozgó diktatúráját. A világi, a tényleges hatalom messzemenően támogatja ezt az egyházat, amíg az egyház is támogatja őt. De ebben nincs fennakadás. Hitler vagy Sztálin majdani személye sem jelenthet tartós akadályt.

A felvilágosodás és a szocializmus kora

5.1

A történelmet az Isten írja. Az ember által, akinek a természetébe rakta a kinyilatkoztatást: a programot, hogy az ember merre menjen. A program: a reciprocitás. Ha az emberiség s azon belül az egyház következetesen szembekerül Isten programjával, a reciprocitással, akkor az ember e beprogramozottsága erejében fellázad az egyház ellen. Ez történt meg a felvilágosodásban. Ha az Isten nevét a zászlajukon hordozók e program ellen dolgoznak, akkor az Ész istennő nevében le kell rángatni kötéllel a Szűzanya szobrát a párizsi Notre Dame-ban. A jézusi reciprocitás francia forradalmi megfogalmazása: szabadság, egyenlőség, testvériség. A forradalmárok követik uraik példáját, akik nem bántak velük úgy, ahogy maguknak kívánták. A mondott jézusi jelszavak ellenére nincs szabadság, nincs egyenlőség, és folyik a vér: *Les dieux ont soif, Az istenek szomjaznak* – mondja Anatole France a forradalomról írt regényének címe. A következő évtizedek szocializmusa meg is mondja a sikertelenség okát: az ember eredeti egyenlőségét azonnal megszünteti a pénz. A jénai Marx 1848-ban bejelenti, hogy egy világforradalomnak köztulajdonba kell venni a termelőeszközöket. Az egyház hangoztatja az ember jogát a magántulajdonhoz, mint szabadságának biztosítékát, s a közeli porosz birtokos *junkerek* meg csak röhögnek. A röhögés ellenére Marx ifjú tanítványa 70 éven belül megcsinálja nem ugyan a világforradalmat, de szomszédságunkban, az oroszoknál – a szovjet forradalmat. Csakhogy a reciprocitást hiába rendelik el törvényben, hatvan millió ember legyilkolása árán sem sikerül az orosz birodalom népeit átnevelni rá. De Vörös Hadsereget lehet csinálni, s az elhossa az ungi Csap alá, keskenyített sínekre rakva az eszmét, s három másodpercre földhöz jut magyar földön, aki ezer évig csak jobbágy volt.

5.2

Legitimálja magát az ész és tudomány nevében. Tévedhetetlen a Párt is, akárcsak az egyház: a tudomány nevében állítja, hogy nincs Isten. S ebből következően a hamis legitímálással rendelkező egyházat lehető gyors halálra ítéli.

5.3

Az egyház felméri, hogy a munkásosztályt elveszítette. Ezért megfogalmazza az Actio Catholica, a katolikus akció gondolatát, melynek értelmében a világi híveknek is apostolkodniuk kell, nemcsak az egy ezreléknek. Tegyék ezt a világban: lakóhelyükön, munkahelyükön, szakszervezetben, pártban; mindenütt képviselniük kell az egyház: értsd az egy ezreléknyi osztály, a hierarchia, tanítását. Jacques Maritain *Humanisme Intégral*-ja a 30-as években, Barankovics István Keresztény Néppártja a 40-es években, s a zsinat pedig a 60-as években megengedi már a politika viszonylagos öntörvényűségét: nem kell megkérdeznük a keresztény pártoknak a főpásztort, ahogy kívánta még Mindszenty Barankovicstól. De mindezt a kedves hívek a világban gyakorolhatják. Az egyház marad az egy ezrelék kizárólagos foci pályája? Igen, s abban a hívek maradnak mindörökké tanulók, az engedelmeskedők szerepét töltik be továbbra is.

A Bokor félszázada

6.1

A jézusi reciprocitás érteni akarásában, tanulásában, gyakorlásában telt el ez a félszázad. Ez a legnagyobb tette. Elvállalta a Kolakovicstól (minden bizonnyal a Vatikánból) hozott szerepet: földalatti egyházat csinálni, amely feltétele annak, hogy az egyház túl tudja élni a bizonytalan élettartamú szovjet uralmat, s mellyel 1917-től 45-ig a Szentszéknek nem sikerült diplomáciai kapcsolatot létesítenie; bár minden lehetőt megtett érdekében, de Litvinov külügyi népbiztos nem állt kötélnek. Ezért a Szentszék a francia jezsuita, Herbigny révén már 1930-ban elkezdte titkosan szentelt püspökök által építeni az Szovjetunióban a földalatti egyházat. Tessék újra kezdeni a vértanúk korát, mert ez a túlélés biztosítéka! – ez volt a Vatikán Kolakovics-üzenetének a tartalma. Ennek az őszinte vállalni akarása elindított bennünk egy olyan folyamatot, amelyet nem akartunk abbahagyni akkor sem, amikor a felső egyezreteknek, a hierarchiának többé semmi szüksége sem volt már földalatti egyházra, mert sikerült a 60-as évek elején diplomáciai kapcsolatba lépni az *elvtársakkal*. A legsúlyosabban zavartuk a hierarchia tárgyalásait az állammal, amikor az hajlandó volt már engedményeket tenni a hierarchia által irányított egyháznak – a hierarchia által történő eltakarításunk fejében. De ez a bezavarásunk is javára szolgált az egyháznak, mert a katonáskodást elvállaló egyéb kisközösségeknek Miklós Imre (és nyomában és engedélyével a hierarchia is) a Bokor alternatív gyakorlatának következtében – teljes szabadságot biztosított.

A törökbálinti keresztény-zsidó-muzulmán konferencián az elmúlt hetekben fogalmaztam meg az alábbiakat: elvállaltam a másodrendű állampolgárságot a Duna-medencében, mert megbocsátottam Trianont. Elvállaltam ugyanezt a másodrendű állampolgárságot kicsire zsugorodott hazámban, amikor nem vállaltam az osztályharcot, s megbocsátottam az engem ezért életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt elvtársaknak. S elvállaltam ugyanezt a másodrendű állampolgárságot egyházamban is, amikor hűséges maradtam a megismert evangéliumhoz. Megbocsátottam a hierarchiának, hogy eldobott, hogy megegyezhessen a pártállammal. Másodrendű magyarként, állampolgárként, egyháztagnaként virradt többé-kevésbé mindannyiunkra a rendszerváltozás napja.

6.2

Ami a legitimálásunkat illeti, nem tagadtuk meg a katolikus egyházhoz tartozásunkat, jóllehet nem gondoljuk, hogy Róma püspöke a múltban, jelenben és a jövőben képes volna tévedhetetlenül képviselni Isten akaratát. Másról sem gondoljuk. Hiába kínálták fel, hogy hagyjuk el egyházunkat, nem álltunk kötélnek. Amíg ez a római egyház mer hivatkozni Jézusra, addig itthon vagyunk. Ha nem hivatkozik majd rá, akkor elhagyhatjuk. Korábban nem érdemes. Valami vallást találunk csak kell! Nem biztos, hogy jobbat találunk.

6.3

Ennek következtében részt veszünk a 999 ezrelék életében is, s az egy ezrelék életében is – a megtértek legeslegutolsó sorában, sőt a titkon tiltottak között.

Mai kérdések és válaszok

7.1 *Van valaki vagy valami, akit-amit komolyan lehet venni?*

Komolyan veendő-e Jézusnak a gazdag ifjúhoz intézett szava?

Komolyan veendő-e Jézus tanítványgyűjtő módszere?

Komolyan veendő-e Marx tanítása arról, hogy nem halhat el az állam, az erőszak szerve mindaddig, amíg a termelőeszközök magánkézben vannak?

Komolyan veendő-e a tőkésrendnek az emberi élet egészét veszélyeztető jellege: a nukleáris és a biológiai halál fenyegetése? – Csak ennyi a kérdés..

7.2 *Istennek semmi köze a történelemhez?*

Lehetséges álláspontok: Bízunk életünket Isten kezére, s igyekezzünk annyi jót tenni, amennyit tudunk Prakashnál és Déván és akárhol. Ha ennek nyomán úgy látszik, hogy történelmi szerepünk befejeződött, fogadjuk el ezt is Isten kezéből. A Bokornak csak azért kellett megszületnie, hogy a Hetényi Varga Károly-féle kötetek terjedelmét mi is vastagítsuk egy-két oldallal: a magyar katolikusok ellenállását az ateizmussal szemben. Volt, nincs. Jézus szerepe is csak azért több, mert ő kiengesztelte a ránk Ádám bűne miatt haragvó Atyát, s így most már megváltottan – mert örök életünk biztosítva – nyugodtan hajthatjuk álomra fejünket..., miközben számolnunk kell a nukleáris vagy biológiai halállal.

Lehet, hogy csak erre van módunk, de én ez esetben – enyhén szólva – nem találom a helyemet. Mért nem találom? Mert még mindig nem vettem tudomásul, hogy *Istennek semmi köze a történelemhez*. *Isten csak az egyes emberekhez tud szólani, s azok elmennek Medjugorjeba, imádkoznak, csodát látnak és békeesség száll a szívükbe. De az emberiség egésze a sátáné, ahhoz az Istennek nincs semmi mondanivalója, s ha mégis volna, akkor keresztre feszítik*. Neeeeeeem és nem és nem! József Attila nem erről álmódott, Ady Endre nem erről álmódott, Petőfi Sándor nem erről álmódott, s ők hárman nekem többek, mint háromszáz bíboros érsek vagy pápa, akik az Isten kifürkészhetetlen titkairól kegyeskednek nekem. Akkor inkább a keresztre feszülés... De haladjunk módszeresen.

7.2 *Jézus mért nem szállt ki a buliból?*

Jézus sem gondolhatta komolyan a maga reciprocitás-programját, ha tudta, hogy mi van az emberben. Mi van benne? Minden áron érvényesíteni akarja önmagát, de azért ha nem muszáj, ne tegyen kárt a másikkal, sőt ha éppen teheti, tegyen jót a másikkal. Minden szentnek maga felé hajlik a keze, hát még a nem-szentnek! Eleve tudta, hogy az ő kezdeményezéséből sem lesz semmi. Csak rá kellett nézni tanítványaira, akár a legbuzgóbbakra. Rendszerváltozásra számított Péter: *Távol legyen a kereszthalál tőled, Uram!* Miniszteri posztokról álmódott a Zebedeus-fiúk anyja, s nagyobbak akartak lenni a tanítványok egymásnál. Nem gondolhatta Jézus komolyan, hogy ezek a derék legények felérnek az evangélium, a reciprocitás-elv magasáig. Ha nem gondolhatta, akkor mért csinálta, amit csinált? Kicsit sokba került ez neki! Bármelyik percben kiszállhatott volna a buliból, amikor végül is belátta, hogy gondolni lehet sok mindent, de más az, amiről spekulálunk, s más az, amit megvalósítunk. Nem szállt ki. Elment a Golgotára. Komolyan kellett gondolnia a dolgot – úgy látszik.

7.3 *Hiába gondolta komolyan, kétezer esztendő alatt nem jutott semmire.*

Jól van, komolyan gondolta, de mire jutott Jézus a maga reciprocitás programjával? Megállapíthatatlan. A reciprocitás a kinyilatkoztatás. A reciprocitás az emberi természet mélyén rejlő eszme: mindenki tudja, hogy sérelem éri, ha neki kevesebb jut, el kell tehát fogadnia, ha van öt vas ára sütnivalója, hogy neki sem lehet többje, mint a többinek. Ha ebből valahol valami megvalósul, alapvetően annak az erejében valósul meg, hogy ez világos, mint a vakablak, hogy ez az emberi lét kétszerkettőnégye. Nem kétséges, hogy Jézus ezt olyan erővel mutatta meg, hogy versenyre kelhet Szókratészszel, Buddhával. Laoce-vel. Allíthatjuk-e, hogy azokban az emberekben virágzott ki jobban az emberi természet legmélyebb szava, a reciprocitás, akik megismerték Jézus üzenetét? Talán dicsekedhetünk a korai keresztények karitatív-szociális elkötelezettségével, talán dicsekedhetünk Szent Ferenc életének egyszerűségével, s az albán Teréz anya lányainak tömeges áldozatosságával, de nem tudhatjuk, hogy egyéb kultúrköröknek és vallásoknak nincs-e több dicsekedni valójuk. A reciprocitás megnevezésében viszont aligha kétséges, hogy a világtörténelem abszolút győztese vagyunk. A keresztények rabolták össze, hódították meg a félvilágot, s gyilkolták le alighanem a legtöbb embert. Negatív világbajnokság ez! De a keresztényektől indult ki a Vöröskereszt, az Egyesült Nemzetek Szövetsége (UNO), s velük párhuzamosan a NATO. Egyáltalán nem biztos, hogy az emberiség nagyobb része meg van hatva ezeknek a szervezeteknek a jótéteményeitől, érdemeitől. S nem tudni, hogy titokban mennyien bólintanak rá a szept. 11-ére, mint egyetlen védekezési módra ellenük.

Ami megállapítható, az csak annyi, hogy a keresztény igehirdetésben mennyi szerepe volt a reciprocitásnak – legalább is Konstantin óta, azaz az elmúlt 1700 esztendő alatt. Szinte semmi. Nagyon határozottan tagadva azt, mint utópiát, üdvösségünket biztosító vállalatként jelentünk meg a történelemben, ahol Isten kegyelméből jutunk a mennyországba. Ehhez protestáns testvéreink a második páli lépcső hatására buzgón hozzátesszik: *és nem cselekedeteink érdeméből* (az ortodoxok s a katolikusok ezt a kiegészítést inkább megspórolják, bár ha rájuk kérdezzük, nem tagadják ők sem: mert *nincs önmegváltás!*). Katolikus, ortodox, protestáns teológia egyaránt tagadja, hogy a reciprocitás teljesítése az üdvösség feltétele volna. Katolikus, ortodox és protestáns teológia egyaránt vallja, hogy a politikai pálya lehet istenektetsző, bár e pályára lépőket csaknem kivétel nélkül az mozgatja, hogy a reciprocitás alól kivételek lehessenek.

Mivel egész teológiai pályám minden sorát az hatotta át, hogy kimutassam Jézus tanításának ezt a reciprok jellegét, ennek két következménye támadt: az egyik az, hogy nem közöcsítettek ki, a másik az, hogy integrálhatatlanná lettem a keresztény teológiák és egyház egész élete számára. Se kint, se bent!

7.4 *Megvalósíthatatlant akart vagy csak rosszul próbáltuk lekoppintani?*

Ha komolyan gondolta Jézus a reciprocitást, akkor két kérdés adódik. Eleve megvalósíthatatlan törekvést tűzött ki maga elé célul? Vagy nagyon is megvalósítható az, csak idáig még rendre rosszul próbáltuk. Hogy hülyeséget akart – hogy gyakorlatilag nincs megoldás, csak elméletileg igaz amit a reciprocitásról mondott –, azaz hogy nincs megoldás: ezt nem számomra találták ki. Marad tehát a másik alternatíva, hogy rendre rosszul próbáltuk ki. Hogyan kell jól próbálni? Úgy, ahogy Jézus csinálta. Össze kell szednem tizenkét fiataalt, Pontosabban hat fiút, hat leányt. Még pontosabban: hat házaspárt (nőtlen férfi és hajadon leány nem nagyon kívánatosak, csak ha önként és dalolva választják ezt az életformát Istenért, mert *megadatott nekik* (Mt 19,11)).

Ki kell találnom valamit, amit mind a tizenhárman szeretünk csinálni. Nincs nagy fantáziám, hogy mit. Irodalmat tanítottam, őri holmit vasaltam, gombot políroztam, csillámlemez tettem, perzsaszőnyeget szőttem, aztán erőművészkedtem tíz évig meg fordítottam. Olyasmit kell kitalálnom, ami emberekkel hoz össze, ahogy Jézus is ilyesmit talált ki a maga tizenkettője számára: betegeket gyógyítottak. Én alighanem iskolát csinálni szerető fiúkat s lányokat keresnék. Más valaki csinál majd kórházat. A harmadik valami építő kollektívát, és így tovább. Teréz anya egy negyediket talált ki. Bőjte csaba meg egy ötödiket. Mindenki a jókedve szerint!

Természetesen az asszonyok annyi szülési szabadságot kapnak, amennyit akarnak, s a Zsike-féléket nagyon megbecsülnék. Azért a Gabi- s Ancsa-félék is jöhetnek. Esetleg az építőekkel terveztetnék meg az iskolánkat, meg a mellette a szállásunkat, ahol laknánk és kibírnánk-szeretnénk házastársaik a vállalkozók, meg kollégáinkat s kollegináinkat. S jó öreg bokor-szokás szerint évről-évre megválasztanók azokat, akik közös

dolgainkat intéznék. Ha kérik, kapnának érte heti két óra kedvezményt. Ez is előrelépés volna, mert a KV – tudtommal és jelenleg – sehol semmi kedvezményben nem részesül a kávézás ellenében. Örüljenek, hogy kávézhatnak. A bizalmunkból!!!

7.5 *Reciprocitás nincs kommuna nélkül*

Itt az ideje, hogy kerekperec válaszoljunk. Valami kényszerű baj volt az életünkkel negyven esztendőn keresztül, Ha tudtuk is volna, hogy mit kell kipróbálni, nem próbálhattuk ki. Kerkai hamar beállította a növéreket Somogyban a házi pasztorációba az iskolák államosítása után, s Rákosi hamar a Gyűjtő-fogházba gyűjtötte Jenőt, s egy jó év múlva leinternálta majd az összes apácákat, hogy megtanuljunk: a szocializmusban csak ők, egyedül a kommunisták, csinálhatnak kommunát; persze olyant, amilyent ők tudnak. De mi nem.

Hamar rájöttünk arra, hogy az Ország tanítványok nélkül nincs. S a tanítványoknak ismerniök kell egymást. Nem elég, ha Palánkai–Gaus jezsuita ki is talál a három olvasóra 150 titkot, amit a *Ragyogó szemek* tulajdonosai otthonukban mondanak egyedül, amíg abba nem hagyják. (*Ezt kellett volna magának is csinálnia, akkor nem találkoztunk volna* – mondta 52 őszén az őrnagy úr a Fő-utcán.) De hiába találkoztunk naponta, hetenként – a kezdet nagy-nagy buzgalmában, azt nem csinálhattuk, amit Jézus csinált a Tizenkettővel. Mit? Reggeltől esetig és estétől reggelig. Amíg csak hagyják a hatalmasok. Jézusnak semmi reménye nem volt a tanítványoknak a reciprocitás magasába emelésére ez együttlakás, az együttélés, minden külön tevékenység felszámolása — kommúna nélkül.

Reciprocitas nincs kommuna nélkül. A reciprocitást megvalósítja a kommuna. Kommuna nélkül minden idegszálam a reciprocitás ellen dolgozik. Azért, hogy szerezzek többet magunknak, enyéimnek. Ezt a hülye és ördögi ösztönt csak a kommuna kapcsolja ki életünkéből. Kikapcsolja? Felszabadult Debrecenben '45 után egy könyv, mert az nem kellett a rendi könyvtárnak. Szentgyörgyi Andris is szerette volna megkapni, én is. Feszültségbe kerültünk egymással miatta, s Andris egy hatalmasat nevetett: *Birtokperembe nem keveredhetünk már egymással, s most egy könyv miatt veszünk össze.* Nem veszünk össze: a *Pipás* kacaja helyre tett minket. Bizony kikapcsolja a kommuna ezt az ösztönt. Bennem kikapcsolta. Nekem minden törekvésemet az foglalta le, hogy jó magyar órákat tartsak. Létem biológiai feltételeinek biztosítása – ezek a házfőnök gondját képezik.

7.6 *Nincs új egyházrend kommuna nélkül.*

Ha kapitalista körülmények között kell hajtanom a megélhetésért, Isten Országára annyi időm marad, hogy négyhetenként elmegyek a találkozó második felére.

7.7 *Kommuna nélkül nem marad nyoma a nevünknek.*

Kell, hogy maradjon? De még mennyire! *Én nem bűvészek, de mindennek jöttem.* Én meg akarom valósítani azt, amiért Isten teremtette a világot. Az ember eredmény-centrikus lény.

7.7 *Mi óv meg attól, hogy a választott szakma ország-független életre keljen?*

Hogy nevelési közalkalmazottá legyünk, aki már mit sem törődik Jézus reciprocitás elvével, csak azzal, hogy tanítványai megnyerjék az országos tanulmányi versenyt? Semmi. Azaz hogy mégis valami: *Imádkozzatok, hogy kísértésbe ne jussatok!*

7.8 *És mit tegyen az, aki már nem fiatal?*

Ő is imádkozzék, hogy megtaláljuk az útját-módját annak, hogy megtegyük, megtegyék az utánunk jövők azt a lépést, amit ők még megtehetnek, s hogy mi öregek se tegyünk kevesebbet, mint amennyi telik tőlünk. Mi és mennyi telik tőlünk? Azt hiszem: jó testvéri szívvel és szóval meg kell beszélünk. Isten áldása legyen rajta.